

פרשת בא

" וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּפִילָה הַזֶּה צָלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מְרִירִים יֹאכְלֵהוּ" (שמות י"ב)

פרשתינו מסיימת את גלות מצרים, ובסיומה מצוות אכילת קרבן הפסח יחד עם מצות ומרורים. גם לדורות שלושת מצוות אלו 'פסח, מצה ומרור' קשורות יחד. בליל הסדר אף נאכל שלוש מצוות בתקופה הארוכה במדבר בני ישראל נהנים משלוש מתנות- מן, באר וענן- בזכות שלושת הרועים, ולאחר שנכנס לארץ ישראל נבנה שלושה בתי מקדש, בהם יהיו שלושה כלים עם שלושה 'זרים' שהם כנגד שלושה 'כתרים'- כתר כהונה, כתר מלכות וכתר מלוכה.

השל"ה באחת מדרשותיו לפסח מקשר בין כל השלוש הללו. אנו נגע במעט מדבריו.

ליל שבת

שלוש המתנות הטובות כנגד מה?

כידוע עם ישראל לא היה צריך לדאוג לצרכיו הגשמיים במדבר. המן והבאר סיפקו את צרכי האכילה והשתייה, וענני הכבוד מלמעלה דאגו למזג אוויר אביבי בכל ימות השנה.

"א"ר יוסי בר' יהודה שלשה פרנסים טובים נתנו לישראל ושלושה מתנות טובות נתנו על ידם, ואלו הם מן ובאר ועמוד ענן. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן ומן בזכות משה מתה מרים בטלה הבאר, מת אהרן בטל עמוד ענן, חזרו שתיהן בזכות משה, מת משה בטלו שלשתם" (ילקוט שמעוני, שמות)

השל"ה משווה בין נותני המתנות הללו לבין ג' מתנות נוספות, ובין שלושת הכתרים.

"ואלו ג' על ג' משולבות זו לזו. כי דומה לכתר תורה, כתר כהונה, כתר מלכות- הם שלושה רועים משה, אהרן, מרים. משה התורה נקראת על שמו, שנאמר, זכרו תורת משה, ועל כן בזכותו המן, כי לא נתנה רק לאוכלי המן. אהרן הוא כתר כהונה, על כן בזכותו הענן, וענן ה' על המשכן שהוא מקום העבודה.

מרים כתר מלכות, כמו שכתב רש"י בפסוק ויעש להם בתים, בתי כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, ועל כן בזכותה הבאר, כמו שאמרו רז"ל אין מושחין מלכים אלא על גבי מעין, ושלמה נמשך על הגיחון. וחזרו כולם בזכות משה, כי משה רבינו עליו השלום על גביהן, הוא כתר תורה, הוא כתר כהונה ששימש ז' ימי מלואים בחלוק לבן (תענית יא, ב), הוא כתר מלכות, כמו שנאמר (דברים לג, ה), ויהי בישורון מלך. והדוגמא להם ג' מתנות טובות שנתנו על ידי יסורים, תורה כתר תורה, ארץ ישראל מקום עבודה כתר כהונה, כתר מלכות כתיב, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, וכל ישראל בני מלכים, הוא הדיקות הנצחיים הנקרא חיי עולם הבא. הרי ג' על ג' וכתר שם טוב עולה על גביהן והם משולבות" (השל"ה, מצה עשירה, דרוש שני)

על פי השל"ה. כתר תורה הוא כנגד משה, נותן התורה. הענן הוא מרמז לכתר כהונה, כתר של אהרן שהיה תדיר על אוהל ומועד ואף במקדש 'לא יכלו הכהנים לשרת מפני הענן'. בארה של מרים מקבילה לכתר מלוכה, הן כיוון שממנה יצאו מלכים ('בתי מלוכה ממרים' המתנה למילדות במצרים) והן כיוון שאת המלכים מושחים על המעין.

אך בנוסף לכך ישנה הקבלה לשלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אותם אלא על ידי יסורין התורה וארץ ישראל והעולם הבא'. (תנחומא שמות, א'). 'התורה' כמובן, כנגד משה רבינו. ארץ ישראל- 'מקום השראת השכינה ומקום העבודה'- כנגד אהרן וכתר כהונה, ואילו ה'מלכות' מקבילה לחיי עולם הבא- הדבקוך בעולם הנצח- אז כולנו נהיה 'ממלכת כהנים'.

השל"ה, בהמשך דבריו, מדגיש עוד שתי נקודות. האחת, ש'שכולם לא ניתנו, אלא על ידי יסורין'. לפי הבנתו, אין הכוונה לייסורין כשפוטו, אלא ש'בכל דבר הקליפה קודמת לפרי והחושך קודם לאור'. כלומר, זהו התהליך הטבעי של התפתחות בכל דבר. האור לא מתגלה משום מקום, צריך להתאמץ להגיע אליו.

הנקודה השנייה היא ההדרגתיות בשלוש המתנות. כפי שנראה בהמשך.

סעודת שבת - שלוש המתנות בזכות מי?

אם נעיין במדרש המתאר את שלוש המתנות הבאות על ידי ייסורים נראה שהן הגיעו, או יגיעו, בתקופות שונות. דבר זה מלמד, שבכל תקופה תפקידנו להמשיך את התקופה שקדמה לנו, להעצים ולהאיר אותה, ולשאוף ל'אור חדש' שיופיע:

"נחזור לענין, אלו השלוש הם שלוש על שלוש בשלושה מקומות. דהיינו תורה בצאתם ממצרים, ואח"כ ארץ ישראל ולעיתיד עולם הבא, וכל אחד כלול מג'. והנה המעלה הראשונה יציאת מצרים התחיל מאמר יהי אור להתנוצץ, כמו שנאמר (שמות י, כג), ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, והאיר האור בקבלת התורה. ובבראשית רבה (ג, ה) א"ר סימון, חמש פעמים אור נגד חמישה חומשי תורה. אחר כך במעלת ארץ ישראל נתרבה האור בבנין בית המקדש על ידי שלמה המע"ה, והיתה הלבנה במילואה כדאיתא במדרש (שמו"ר טו, כו). ולעיתיד יתגלה לגמרי אור הגנוז, אור חדש על ציון תאיר כו', והיה לך ה' לאור עולם." (השל"ה שם)

מקודם ראינו שהמן, הבאר והענן ניתנו בזכות 'שלושת הרועים'. אך דבר זה סותר מאמר אחר המופיע בגמרא: ממנו משמע שהכל בשכר אברהם: "תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלשה זכו לשלשה: בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים" (בבא מציעא פ"ו):

השל"ה מביא הסבר מופלא. לפי הסברו. אברהם זיכה את בני ישראל בתקופת שמיציאת מצרים ועד מתן תורה - במתנות שהיו 'מעין' המתנות שהיו בהמשך. מכאן ואילך המשיכו משה, אהרן ומרים:

"הענין הוא שבהיות שלוש אלה במדבר משך ארבעים שנה, זה היה בזכות משה ואהרן ומרים, רק היו מעין שלוש אלה בצאת ישראל ממצרים קודם שהותחלו שלושת אלה, בעוד היו ישראל אורחים, הדוגמא משלוש אלה היו בזכות אברהם בשכר שכיבד האורחים מעין שלוש אלה. וזה הוא הדוגמא, קודם שירד המן טעמו ישראל טעם מן בעגות מצות שהוציאו ממצרים. וקודם שנתגלה הענן שנאמר, וה' הולך לפנייהם בענן יומם כו', נתגלה במצרים דוגמת הענן, דהיינו מה שכתוב ואשא אתכם על כנפי נשרים, שפירש רש"י, זה יום שבאו ישראל לרעמסס, והוא על דרך דכתיב בדניאל, וארו עם ענני שמיא, הרי דוגמת הענן קודם שנתגלה עמוד הענן. דוגמת הבאר היה קודם גילוי בארה של מרים, היינו דכתיב בפרשת בשלח וימתקו המים דומיא דבאר שהותחל מצור בחורב"

כלומר 'עוגות המצות' שהוציאו בני ישראל ממצרים הספיקו עד מתן תורה, וטעמם היה כטעם המן. כבר במצרים התגלה להם מעין עמוד הענן, ועוד לפני ששתו בני ישראל מבארה של מרים - הומתקו להם המים במרה. כל זאת, בזכותו של אברהם. השל"ה מדגיש את ההבדל בין 'בשכר אברהם', לבין 'בזכות משה...'. הכל למעשה התחיל בזכות אברהם. זכותו של משה ואחיו הספיקה רק כדי להמשיך פעולה קיימת. (כפי שחזרו הבאר והענן בזכות משה, אך לא היה בכוחו להתחיל את התהליך).

מכאן החשיבות באמונה הגדולה בזכות אבות. כאשר יש לנו שאיפות גדולות, הרבה פעמים אנו נוטים לומר - 'הסתכל מסביבי, אתה באמת חושב שבמצב הנוכחי השכינה יכולה להתגלות?!'. אך כשם שעם ישראל, שהיה במ"ט שערי טומאה, זכה להתגלות ניסית בזכות מעשיו של אברהם ארבע מאות שנה מוקדם יותר, כך לפעמים אנו זוכים לניסים, לא רק על פי המצב הנתון.

בנוסף, הרעיון השני שראינו, מלמד אותנו, שכל מעשה שאנחנו עושים משפיע. גם אם אין באפשרותו לחדש ולשנות לגמרי את המציאות בעולם, עדיין הוא מתווסף למעשים של קודמינו. ואם כבר הצלחנו להגיע לאיזושהי נקודת שיא, המטרה היא להמשיך את הלאה. כפי שבמדבר זכו 'רק' לתורה. הדור הבא זכה גם לארץ ישראל ולמקדש - המשולל 'אור הלבנה', ומשם הצפייה ל'אור חדש על ציון תאיר'.

ואם תשאלו - מי דיבר בכלל על בית המקדש? ה'שם משמואל' משלים את דברי המהר"ל.

לסעודה שלישית - הקשר לשלושת המצוות בליל הסדר

בכל ה'שלוש' ישנה צלע אחת שכוללת את השאר. לפעמים נראה שיש כאן צד רביעי, ולפעמים בתוך השלושה עצמה. למשל - שלשה כְּתָרִים הֵם, כְּתָר תּוֹרָה וְכְתָר כְּהֵנָה וְכְתָר מַלְכוּת, וְכְתָר שֵׁם טוֹב עוֹלָה עַל גְּבִיּהוֹן וְכֵן בַּמִּתְנֹת: 'וחזרו כולן בזכות משה'.

בנוסף, לפעמים כל תכונה כוללת חלק מהתכונה האחרת. למשל - 'ארץ ישראל' כוללת בתוכה גם את 'התורה'. וכן 'ממלכת כהנים' - כתר כהונה ומלכות יחידיו.

גם במימרא של רבן גמילאל, מתבטאים מאפיינים אלו:

"רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיָּה אֹמֵר, כֹּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֱלוֹ בְּפִסְחָא, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבְתוֹ, וְאֵלֹ הוּן, פִּסְחָא, מִצָּה, וּמְרוֹר. פִּסְחָא, עַל שׁוּם שְׁפִסְחָא הַמְּקוּם עַל בְּתֵי אַבּוּתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. מִצָּה, עַל שׁוּם שְׁנַגְּאֵלוֹ אַבּוּתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. מְרוֹר, עַל שׁוּם שְׁמֵרֵרוֹ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אַבּוּתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. בְּכָל דּוֹר וְדוֹר חַיֵּיב אָדָם לְרַאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנַגְּמֵר (שְׁמוֹת יג), וְהַגְדֵּת לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיֵּיבִין לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְפַאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרֵה, לְבָרֵךְ, לְעַלֵּה, וּלְקַלֵּס, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבּוּתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֶּן, הוֹצִיאֵנוּ מֵעַבְדוֹת לְחֵרוֹת, מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֻלָּה. וְנֹאמַר לְפָנָיו, הַלְלוּיָהּ" (משנה פסחים פרק י', משנה ה')

עיון במשנה מגלה שהמצווה אינה רק לאכול פסח, מצה ומרור - אלא גם 'כל שלא אמר'. האמירה, היא 'הכתר שם טוב, העולה על גביהם'. זהו הדבר הכולל הכל יחד. וכדי להבין את זה צריך לקרוא את כל המשנה כיחידה אחת.

המשנה מסבירה לנו, מה אנחנו צריכים לחשוב בזמן אכילת הפסח. מצד אחד לחשוב על 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. כלומר אתה חייב לראות את עצמך כאילו היית שם. גם כדי להבין את שה' גאל אותנו, אבל גם כדי לזכור את 'המרור'. שגם כשמגיע לך מרור - גם אז ה' פוסח וחומל עליך. ואולי יתרה מכך, בזכות המרור זכית לצאת ממצרים, שכן 'המתנות לא באות, אלא על ידי ייסורים'.

מי שמבין את זה, יכול להמשיך לסוף המשנה. מי שעשה ניסים לאבותינו לנו - יוציא אותנו גם היום אותנו מאפילה לאורה. אנחנו עדיין בתוך התהליך. זאת בדיוק השאלה ששאל בן זומא את חכמים: 'וכי מזכירים יציאת מצרים בימות המשיח?' עונים חכמים: כן. שאתה מבין את סדר התגלות ה' בעולם, וזכות מה יצאת לצאת ממצרים, אז אתה תגיע לימות המשיח.

הרעיון הזה הוא לא רק 'דרשה לליל הסדר'. אלא דרך חיים. מי שיקיים את: "מצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (הלכות קריאת שמע לרמב"ם, פרק א')

מי שיקיים את זה, יזכה ש"כימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות". זאת כיוון שהוא מבין שאין 'מתנות' חנים בעולם. אמנם הקב"ה זכינו לצאת ממצרים, על 'ענני שמיא' אך כל מה שקיבלנו לא נפל לנו באופן אוטמטי משמים. הדבר היה תלוי הן בזכות אבות, הן בייסורין, ומעל הכל ברצון שלנו ובהבנה שלנו כיצד פועל הקב"ה בעולמו.